

Toni Alaranta, vanhempi tutkija, Ulkopoliittinen instituutti

EU – TURKKI – SUHTEIDEN TULEVAISUUS

VASTIKKEELLINEN KAUPANTEKO JATKUU

Perustavanlaatuisiin kysymyksiin Turkin EU-tiestä ei ole haluttu vuosikymmeneen vastata sen enempää EU:ssa kuin Turkissakaan. Unionin laajentuminen nousi viime vuonna uudelleen ajankohtaiseksi, mutta EU:n ja Turkin välisen suhteen liiketoiminnallinen luonne vahvistuu.

Euroopan unionin laajentuminen palasi viime vuonna vahvasti asialistalle kymmenen vuoden tauon jälkeen. Syynä tähän ovat Venäjän hyökkäys Ukrainaan sekä tätä seurannut Euroopan turvallisuustilanteen heikkeneminen. Tähän vastatakseen jäsenmaat pyrkivät nyt saamaan Ukrainan, Moldovan, Georgian sekä Länsi-Balkanin maat aiempaa vahvemmin unionin poliittisen sekä taloudellisen vaikutusvallan ja va-
kauden piiriin.

Uusin kehityskulku nostaa väkisin pintaan myös kysymyksen, mitä tehdä pitkäaikaisimman ehdokasmaan eli Turkin kanssa. Maan assosiaatiosopimus taannoisen Euroopan

yhteisön kanssa on vuodelta 1963 ja jäsen ehdokkuus vuodelta 1999

Turkin presidentti Recep Tayyip Erdoğanin hallinto on jatkuvasti perääntynyt oikeusvaltioperiaatteesta ja kaventanut kansalaistensa demokraattisia oikeuksia. Samalla se on järjestelmällisesti rakentanut ulkopoliitikassaan strategista autonomiaa, jossa suhde perinteisiin länsimaisiin kumppaneihin Eurooppaan ja Yhdysvaltoihin on menettänyt merkitystään muiden toimijoiden rinnalla. EU:n arvion mukaan Turkin ulkopoliittisista linjauksista nykyisellään vain 10 % on yhteensopivia unionin ulkopoliitisten päämäärien kanssa. Ruotsin

Nato-hakemuksen ratifiointi Turkin parlamentissa tuo tilanteeseen hel-
potusta ainakin hetkellisesti.

Suhteen pohjavesissä piilee kuitenkin olennainen kysymys vallasta. Unionin ylikansallisen päätöksenteon malli edellyttää hakijamaalta sellaista kansallisen edun uudelleentulkintaa, jossa suvereniteetin jakaminen ja osittainen siirto EU-tasolle nähdään oman edun mukaisena. On epäselvää, oliko tällainen kansallisen intressin uudelleentulkinta koskaan Turkin hallitusten aidosti sisäistämä päämäärä, edes maan lupavimmalla reformikaudella vuosina 1999–2005. Selvää on, että Erdoğanin toteuttama vallan keskittäminen

lähes rajoittamattomasti presidentille ei ole yhteen sovitettavissa unionin hajautettuun suvereniteettiin perustuvan toimintalogiikan kanssa.

Vastaava perustavanlaatuisen ongelma koskee neuvotteluasetelmaa. EU:n ja hakijamaan suhteissa ei ole kyse niinkään neuvotteluista vaan siitä, kuinka jäsenyyttä hakeva maa toimeenpane unionin yhteisen lainsäädännön (*acquis communautaire*) sekä tähän kytkeytyvät käytännöt. On varsin kyseenalaista, onko tällainen asetelma toimivin ratkaisu tapauksessa, jossa toinen osapuoli kokee olleensa historiallisesti negatiivisessa riippuvuussuhteessa länsimaihin ja pyrkii nyt mahdollisimman autonomiseen asemaan maailmanpolitiikassa.

Nykyistä syvempi ja laajempi EU toimii ulkopoliittisena työkaluna vain, jos ehdokasmaan tulevaisuudennäkymät jäsenenä ovat uskottavat ja hakijamaa on itse sitoutunut jäsenyyden edellyttämiin mittaviin uudistuksiin. Turkin osalta tällainen tilanne on ollut olemassa vain lyhyesti vuosina 1999–2005.

Vaikka Turkki muuttuisi lähitulevaisuudessa maailman edistyneimmäksi liberaalidemokratiaksi ja täyttäisi kaikki EU:n vaatimat kriteerit, muut jäsenmaat sitä tuskin

jäseneksi hyväksyisivät. Unionin jäsenvaltioiden väestömäärään perustuva vallanjako on tähän yksi selkeä syy – Turkista tulisi väitösmäisesti EU:n suurin maa. Lisäksi Euroopan vaikutusvaltaisissa konservatiivisissa piireissä on ehdokasmaastatuksen varmistumisesta saakka kyseenalaistettu Turkin eurooppalaisuus ja täten myös sen aito jäsenkelpoisuus.

Turkin EU-tie on pysähdyksissä, eikä kumpikaan osapuoli ole osoittanut ratkaisunhalukkuutta viimeiseen vuosikymmeneen. Komissio toki tuottaa säännöllisesti Turkin tilannetta luotaavia ”edistymisraportteja”, mutta näiden sisältämä kritiikki vain tuomitaan kovin sanoin Turkin johdon toimesta. Jokainen asiaa seurannut muistaa, kuinka turkkilaiset ministerit ovat vuosien varrella kameroiden edessä provokatiivisesti heitelleet näitä raportteja roskakoriin.

Suhteiden nykytilaa kuvastaa osuvasti vuoden 2023 viimeisen Eurooppa-neuvoston loppulauselema: Turkkiä ei mainittu lainkaan laajentumiskysymyksen alla. Sen sijaan se oli kirjattu erilliseksi osiokseen otsikolla ”EU-Turkki-suhteet” todeten, että asiaan palataan vuoden 2024 aikana. Käsittelyn perustana

tulee olemaan komission laatima niin sanottu Borellin raportti.

Raportti kartoittaa EU:n mahdollisuuksia hoitaa paremmin sen ja Turkin edelleen vahvan keskinäisriippuvuuden keskeisiä tekijöitä, kuten taloutta ja pakolaisuutta. Siinä ehdotetaan muun muassa tulliunionin päivittämistä ja tiettyjen turkkilaisten erityisryhmien, kuten liikemiesten, tutkijoiden ja opiskelijoiden viisumihakemusten nopeuttamista. Tämän vastineeksi Turkilta odotetaan nykyistä sovittelevampaa asennetta suhteessa Kreikkaan ja Kyprokseen, sekä mukautumista EU:n ulkopoliittisiin päätöksiin esimerkiksi Venäjä-pakotteiden osalta.

Täten raportti entisestään vahvistaa EU-Turkki-suhteiden vastikkeellisen kaupanteon luonnetta, jossa toimijat vaihtavat keskenään palveluita jonkin rajatun asian osalta, vailla pyrkimystä syvempään integraatioon. Koska EU haluaa selvästi jatkaa tällä linjalla – Turkin kandidaattitilasta ei poisteta, mutta käytännössä suhteet rakennetaan sen ohitse tapauskohtaisesti – olisi tärkeää saada kokoon yhteiset kanssakäymisen säännöt ja ennakoitavuutta. /